

A. Gergely András

**Társas világok, viselkedésrepertoárok,
antropogén együttthatások
Pászka Imre új kötetéről¹**

Előző markáns művében a szociológus/társadalommorfológus Pászka Imre a narratív történetformák, a megélt életek történetének „kisbetűs” elbeszélését körülvevő szociálpszichológiai és történet-szociológiai folyamatok elemi természetrajzát építette monografikus konstrukcióba, melyben jelezte: a társadalom olyan képződmény/fogalom, mely „ellenképződményekből és ellenfogalmakból áll, ilyen az alany és társadalom, egyén és társadalom, mindezek ugyanazon érme két oldalát jelentik, amit 'társadalomvilágának' is nevezhetünk. Az egyén élettörténete lényegében a szocializált egyén társadalmi lényegiségének része, amely kollektív történetbe és az emberiség történetébe ágyazott. Megélt életének története mégsem a nagybetűs történelem, hanem az, amely mindebből és társas világának szövetéből a fejekben, a gondolatfolyamatokban épül fel, ahogyan egy csoport egyénei a megosztott és közös tapasztalataikat elbeszélésekben, mítoszokban, történetekben kifejezik, kinyilvánítják, kidolgozzák és közvetítik. Az életről szóló folyamatos párbeszéd lényegében a tapasztalatok, a benyomások, az élmények, a vélemények cseréje a kortársak között a jelenről, a jelenvaló múlttól s az esetleges jövőről. Ezekben a dialógusokban jelenik meg az egyén viszonya a világhoz, amelyben él, kísérik mozgását a szociális térben és a történelmi időben. A folyamat belső és külső körülményeinek összejátszása bonyolult, többnyire 'sem megfigyelni, sem megfilmesíteni' nem lehet – az élettörténeti elbeszélésekből tárulhat fel”.²

Új könyvében, mely várhatóan ugyanúgy több kiadást megél majd, mint az előző, az emberi magatartás, cselekvés/viselkedés repertoárjának körülhatárolt, történetileg változó, de sokszor ismétlődő mintázatának verzióival foglalkozik, az intézményesülés, az emberi cselekvés, a viselkedésminták természet- és társadalom meghatározta dimenzióival, a közösségi-gazdálkodási együttthatások kiváltotta válsághelyzetekkel, továbbá az ezekre történetileg adott köznapi reakciókkal keres inherens összefüggéseket, vagy még mélyebben: dialógusokat az egyén társas környezetéről. Ezek között első helyre, a kötet anyagának nagyobbik felébe, az antropogén (azaz ember alkotta környezeti, társadalom befolyásolta természeti) tünemények fejlődés- és változásrajzába illeszti ezek tudományos interpretációinak, forráselemző kutatási eredményeinek alapos építményét, hogy rákeressen a történő történelem és a megelőző korok társadalmi vergődés- és alkalmazkodástendenciáinak lényegére, az adaptálódni képes ember természetrajzára és a természet szabta emberi alaprajzokra is.

-
- 1 Pászka Imre: *A társas világ környezeti. Történet- és tudásszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale, Szeged, 2016., 262 oldal.
 - 2 Pászka Imre: *Narratív történetformák. A megélt szociológia nézőpontjából*. Belvedere Meridionale – Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2009, 554 oldal.

A kötet két nagyobb feléből az első ezeket a (saját minősítem szerint társadalommorfológiai, azaz alak- és jelentéstudományi) leágazásokat követi végig, a második nagyobb blokkban viszont az emberi létállapotok, életminták, életutak és életvilágok közösségi-kommunikatív leírására, elbeszélés módok lehetséges tudományfilozófiájára összpontosít. „Az antropológiai belátások ellenére látnunk kell, hogy társadalmak és gazdaságaik hibrid konfigurációk, amelyek formálásában számos tényező (vallás, hagyomány, eszmék, politika, ökológiai környezet stb.) játszik közre. Tény, hogy az ember alkotta társadalmak csak az utópiákban eszményiek, a valóságban történelmi-kulturális kötöttségeik vannak” (173. old.) – írja e második nagy egység előzményeként, de az első nagy egység végén, a tőkegazdaság és társadalmi viselkedéstudományok fejezetei közötti átvezetésben. Valamely konvencionálisabb társadalomvizsgálódási modellben az első részt a természet emberi leigázásával és az ember /mint antropológiai tünemény/ természeti tüneményekhez kapcsolódó nehézkes (de folytonos) adaptálódásával lehetne vázolni, (hogy ne mondjak „társadalmi felépítmény” alapjául szolgáló gazdasági-életviteli alapot mindjárt), s a második nagy egység viszont magukról a reprezentálható felépítményekről, sőt társadalmi gondolkodásban meggyökerezett konstrukciókról kialakított visszképet, a kutató egyén ráébredését, sőt rádöbbenését tükrözi arra, mi minden tűnik alapvetően másnak, ha a megfigyelt szociális világ megfigyelői attitűdtől is függő konstruktumait elemezzük. Ekként bánik Pászka az első nagy, rendszeralkotó és korszakosan is új értelmezési egység forrásaival, historikus lenyomatokkal, könyvtári és levéltári forrásanyaggal, korábbi társadalomfilozófusok, közgazdászok, világgazdaság vagy egyetemes történelem korszakos elemzőinek adatbázisával is *Az antropogén-természeti tényezők együtthatása* fejezetben és a valóság rekonstrukcióját mint saját módszertani aspektusát ismertető részben. Mondhatni: kérdez, kutat, konstatál, elemez, értelmez, összefüggésrendbe állít, verifikál, újrakérdez, újrapárol... S így kapunk tőle olyan összképet, melyet csak a legkiválóbb s legnagyobb korszakalkotó elmék vázoltak eddig. Ezt a kompendiumot pedig Pászka épp arra használja, hogy magára a kutató tekintetere, a pillantásával átfogható horizontra, de azonbelül a történő történelem csoportjaira, egyéneire és környezetükkel szimbiózisban/konfliktusosan élők reflektáló köreire kérdezzen rá, hisz ők mindig is csak átélhették, elszenvedhették, maximum elpanaszolhatták a velük megesett életvilágot és mikrohistóriát.

A szerző saját szavaival: „A kutató az, aki egy másik modell szerint tárgyiasíthatja megfigyeléseit, tehát nem úgy, vagy abban a formában, s azzal a relevanciasúlyozással, ahogy az alany elbeszélte. A fenomenológiai perspektívában, tehát az alany és kutató 'kortársak', csakhogy az imént jelzett értelemben kettőjük viszonya aszimmetrikus. A kérdésnek ez az aspektusa több mint bonyolult, megértése viszont szükségessé teszi a kutató-alany dialógushelyzetben elfoglalt szerepeik tisztázását, amelyet az 'én-te' reláció mentén vázolunk fel. Megjegyzendő: az én-te reláció nem statikus, folyamatszerű...” (207. old.).

A folyamatszerűség magán a teljes művön belül is kulcsfogalom, a sodrás és értelmezési keret kölcsönviszonyának, a belátás hullámainak és partjainak interakcióira érzékeny értelmezési tartomány. Ennek alapképletét több verzióban is fölleljük a korpuszban, de kifejtett változatát a társadalomkutató önreflexív attitűdje révén teszi érzékletessé a szerző. Miután a könyv meghatározó (új, az elméleti blokknál frissebb) fejlődéstörténeti fejezeteiben Pászka a társadalomtörténész szemüvegén tekinti át az evolúciós perspektívák és narratívák érzékletes verzióit, magáról a társadalomkutató kutatásmetodikájáról szóló fejezete már önellentmondásig hangolja a nar-

ratív interpretációk kikötéseit. „A beszélgetéselemzések azt mutatják, hogy a beszélgetés folyamán az interakcióban lévő felek közötti reflexív viszony mellett szokásviszonyok is fennállnak, amelyek a beszédaktusokat egységbe fogják. Nem egyszerűen arról van szó, hogy az emberek részt vesznek beszélgetésekben, hanem arról, hogy bármely beszélgetés többet tartalmaz, mint amit a beszélgető felek feltételeznek. A szociolingvisztikának a kommunikáció folyamatában való alkalmazása tehát azt feltételezi, hogy társas beszédcselekvés nem egyszerűen meghallgatást igényel, nemcsak információátvitel, hanem a beszélgetők a ’jelentés kibontakozó spiráljában’ merülnek el, vagyis az egyszerű jelentéshordozó megnyilvánulásuktól haladnak a bonyolultabbak, összetettebbek felé” (202. old.).

Pászka a „társas világ környezeteiről” ír könyvet, jogosan kérdezi tehát, kik és mi szerint társas ez, milyen tudástörténeti és hermeneutikai befogadás-szertartás előzi meg vagy veszi körül a közlő, a befogadó, értelmező és jelentéstulajdonító aktust magában a társadalomtudományi kutatásban, s kivel beszél/beszélheti meg mindezt a metodikai dilemmát.

Mint összegzi: „Adatbázisunkat írásban rögzített szövegek képezik, többségükben narratív jellegűek, amelyek az emberektől függő és tőlük független látott, illetve hallott környezeti eseményeket történetekbe ágyazva beszélnek el. Az ilyen és hasonló típusú dokumentumok sajátosságairól korábban hosszabban értekeztünk, itt csupán ismételtlen arra utalhatunk, hogy minden ember által írásban és szóban elbeszélte eseménytörténet (Webernél cselekvés) szubjektív, szándékolt, motivált. Vagyis a valóság reflektált kifejezése, és nem maga a nyers valóság, hanem az a valóság, amelyről képet alkot a megfigyelő, ahogyan azt látta/látja/láttatja. A kvantumelméletből is közismert, hogy a megfigyelő és megfigyelt tárgy viszonya nem semleges. Heisenberg és Born előtt jóval, Dilthey már értekezett arról a hermeneutikai problémáról, hogy mi minden befolyásolja a megfigyelő és megfigyelt viszonyát; újabban Luhmann aktualizálta Mannheim Károly tudásszociológiai látéletét, és megfontolandónak vélte a megfigyelő megfigyelését is. /.../ Bármely tudományos kutatásnak az időjárás, járvány, közbiztonság múltbeli szenvedésnarratíváit kétségtelen konceptualizálnia kell, előfeltevéseit az adatbázis ismeretében fogalmi-elméleti keretekbe kell illeszteni, mely kijelöli a téma feldolgozásának szándékolt menetét. Azonban mindez nem jelentheti azt, hogy az ismert, elfogadott konvencionális paradigmák egyetemes sémáiba kényszerítjük a tényanyagot. Nem állítjuk azt, hogy az említett sémák használhatatlannak, csupán arra utalunk, amikor az együttathatás fogalmába néhány térben és időben változó tényezőt bevonunk, akkor a tényezők társadalmi-kulturális kötöttségei döntik el, mi az, ami a konvencionális sémákat követ, általánosításokra nyit rést, és mi az, ami lokális, partikuláris, egyedi. Az életvilág, a természet és társadalom világának egysége, amint arra a fentebbiek során is utaltunk, egyetemes, mert minden létező emberi szerveződés létfeltételének az alapja/kerete. Az emberi lét cselekvésorientációja alapvetően alkalmazkodás, a szerveződési formái és annak tartalmai tágabb és szűkebb értelemben is az adaptáció módozatait jelenítik meg. Nem véletlen, hogy a múltban a környezet kihívásaira adott válaszok különbözőek voltak...” (16–17. old.).

Az életvilág, a társadalmilag felépített valóságképzetek, az írott szövegek és az élőbeszéd narratív sajátosságai alapján, hermeneutikai pozícióra építve fejt ki, hogy „a diskurzus írásban rögzített formája ’lehet’ a Ricoeur által javasolt értelmező tudomány tárgya, mert csak az írott szöveg garancia arra, hogy a dialógus univerzális lehet, hiszen hozzáférhető mindenki számára, mindenütt és mindenkor, aki érdeklődést mutat iránta. Ricoeur, miután tisztázta, hogy mi a szöveg, mi az élőbeszéd és az írott szöveg közötti különbség, miközben mindkettőt szövegnek,

a diskurzus (megnyilatkozás) módjának tekinti, az írott szöveget jelöli meg az értelmező tudomány tárgyának, mivel Max Weber is 'ésszerűen vezérelt magatartásként definiálta ezt a tárgyat'. A kérdés továbbá az, hogy vajon az 'ésszerűen vezérelt magatartás' kiegészíti-e azt, amit Ricoeur 'olvashatóság jellegnek' nevez. A következő lépésben, tehát, a diskurzus fentebb vázolt négy kritériumát – időbeliség, diskurzusesemény, világ, kommunikációs jellemzők – az 'ésszerűen vezérelt cselekvés' fogalmára vonatkoztatja, amit szintén egy négyes tagolásban old meg..." (184–185. old.).

Anélkül, hogy a magam kontúrjaival össze akarnám zavarni a Pászka föltárta, jól áttekinthető és sokrétűen mély struktúra erővonalait, csupán arra fókuszálok, amit a Szerző az „antropológiai állandó” kapcsán foglal tézisbe. Itt is, mint a kötetben végig, „a konceptuális társadalomtudomány alapozási kísérletében, az eszmék és az életmód egymásra vonatkoztatásakor”, Peter Winch eredendően Max Weberre épülő szabályvezérelt cselekvéstulajdonításáról, Gadamer erre reflektáló okfejtéseiről, a (társadalmi kontextusnak) tulajdonított jelentőségről van szó, minthogy „ez teszi lehetővé, hogy megértsük a jelentését annak, amit az emberek tettek, tesznek és mondanak”, továbbá a lehetőséget, amiről Weber mint „ésszerűen (racionálisan) vezérelt cselekvés, viselkedés elve és a diskurzus közötti kapcsolatról, és diszkurzív és nem diszkurzív eszmékről beszél”. Az ehhez kapcsolt ricoeur-i és austini beszédaktus-elmélet azon felismerése, hogy a beszédaktus típusai cselekvéstípusok, már átvezet a hermeneutikát módszernek tekintő eljárásokhoz és interpretációkhoz, a metodológiának a szövegre és a szövegértelmezésre vonatkozó módszertani rendjéhez, amely „új eljárást nyit meg a *magyarázat és megértés* viszonyában”. Ugyanis „Gadamer javaslata az volt, hogy a megértés és az értelmezés egymást feltételezik, nincs megértés értelmezés nélkül. Ricoeur, láthatóan, nem helyettesíti az értelmezést a 'magyarázattal', hanem a magyarázatot bevonja az értelmezés előterébe, s új feladatot szán neki. A hagyományos elgondolásban Ricoeur itt elsősorban Diltheyre utal, akinél magyarázat és az értelmezés egymást kizárták, mivel a magyarázatot a természettudós módjára, míg az értelmezést a történész eljárás módjára vonatkoztatta. A 19. század végén a valamely szöveggel kapcsolatos magatartást a 'magyarázat' és az 'értelmezés' terminussal összegezték. Dilthey a természettudományoktól átvett és a pozitivizmus által történettudományokra alkalmazott érthetőségi modellt magyarázatnak nevezte. Az értelmezést pedig a megértés pszichológiából származtatott formájának tekintette, s abban a szellemtudományok alapvető, egyetlen magatartását látta, amely által megvonható a különbség a szellemtudományok és a természettudományok között. Ugyanakkor Diltheyre vezethető vissza a hermeneutika belső kettéosztottsága, mely szerint a megért–értelmez kettősében a megértés az alap, azonban a megértést a lélektanra, míg az értelmezést a tárgyiasult formákra való vonatkoztatással pszichologizálta. Már pedig a megértés–értelmezés tudományosság igénye éppen a depeszichologizálást sürgette” (190–191. old.).

A könyv egészében Pászka alig tesz mást, mint a legeltérőbb interpretációk földidézésével maga is interpretálja a társadalmi képződményeket, beleértve a gazdaságot, történelmet, kreatív képzeletet, imaginatív életvilágot, konstruktív megoldási és adaptációs rutinokat, megismerés-tudományi képleteket, elbeszélésmódokat – mint ezt a nyolcvanas években bekövetkezett antropológiai értelmezésfolyamat értelmezői is teszik. Az ember és társas környezetének, életvilágának és kölcsönös függésrendjeinek megismerése azonban a cselekvésmoделlek és tanult mintázatok sok huzallal behálózott rendszerében képes „társadalmi környezetet” teremteni, ezért ezek belátását és megértését is az emberszabású létfeltételek, („ember okozta”) természeti

események fogalmi-elméleteinek kijelölésével kell illesznie a kutató pillantásának. „A megoldandó feladat nem a különböző szakterületek európai léptékű ismerethalmazainak egymás mellé szerkesztésének módjában rejlik, hanem a téma tartalmi sokszínűségét egységbe fogó, irányító fogalmi-elméleti séma megalapozásában”, a diskurzusok és distanciák földézésében, a szociológia tudományának és kockázatbelátási rugalmasságának (*Risk and Culture*) képességében inkább. Mégpedig a valóságkonstrukciók dimenziójában elsőként. „A klímaváltozás tudatosodásával párhuzamosan több oldalról is bírálóat éri a szociológia klasszikusainak nyomdokain haladó vonulatát, amely a korai ipari forradalom ideológiája mentén továbbra is a természeti környezet meghódítását, leigázását tekinti a társadalmiasulás kritériumának”, mivel „...a szociológia nem volt 'teoretikusan felkészülve', a témát 'szinte kezdettől fogva a természettudományoknak adta át, igyekezett is megszabadulni tőle, a társadalmat és annak részeit, illetve a társadalmon belüli perspektívákat részesítette előnyben” (idézi Luhmannt). Ennek révén ugyanis „a szociológia helyett jó részt a társadalmi kommunikáció tematizálja az ökológiai közbeszédet. Az utóbbi évtized kockázatdiskurzusaiiban s a reflexív szociológia modernizációs elméleteiben (Beck, Lash, Giddens) az ökológia, a klímaváltozás fogalma, definíciója körüli viták a politika, a gazdaság 'új' munkamegosztására, a kulturális beágyazottságra és a témában zajló diskurzusok 'inszenárió' értelmében vett konstruált jellemzőire hívják fel a figyelmet. A reflexív szociológia belátásában az a természet, amire a különböző 'kulturális mintákból' kiindulva hivatkoznak, 'már nem létezik'. S 'ami van (...), az különböző társadalmiasult formája a természetnek', amelyet tudományos világszemlélet alakított ki, és amelyben a 'klímakutatók absztrakt modelljei határozzák meg a mindennapi cselekvéseket'. Az összehasonlító antropológia (*Science studies*) radikálisabban fogalmaz: 'azok a szociológiák, amelyek csak a társadalmi köré épülnek, amelyek talán csak azáltal maradnak fenn, hogy a 'hatalom' és a 'legitimitás' szavakat ismételtetik, /zavaróak/, mert a szociológusok sem a tárgyak tartalmával, sem a nyelvek világával nem tudnak megbirkózni, pedig mégiscsak ezek hozzák létre a társadalmat'. A tárgyak tartalma és a nyelvek világa ebben a megközelítésben, a duális világlátás meghaladását sürgeti, vagyis azt, hogy a természet és társadalom nem két ellentétes transzcendencia, hanem egy és ugyanaz, a kettő között a közvetítések gyakorlata által a 'társadalom minden egyes állapotának megfelel a természet egy-egy állapota'...” (9–10. old.). Ebből fakad tehát a kérdés (Bruno Latour és Ulrich Beck megfontolásai nyomán), hogy „mennyiben tartható továbbra is az a szociológiai beállítódás, amely 'mindent társadalmi kérdéssé redukál', és figyelmen kívül hagyja a természet–társadalom kölcsönhatásának 'is-is jellegét'. Az ilyen és hasonló belátás aktuális perspektívából vetődik fel, amely az emberi világot most már nem csupán kulturális hatásösszefüggéseiben próbálja értelmezni”, hanem a hatások kiegyenlítődése, a következmények természetrombolásra és valóságalkotásra kiható verziói újrafogalmazzák az alapvető paradigmákat (11. old.).

Ez a „latour-iánus” és „beckista” interpretáció különösen kihívó a szerzői alapállás bázisán: Ulrich Beck észrevételei „az angolszász diskurzus- és kultúraelméletek valóságkonstrukcióját bírálják, amelyek a laikusok ismereteit hangsúlyozva, az aktor- és intézményi tényezőknek tulajdonítanak elsőbbséget. Ezekben ugyanis, a 'természetrombolás' materiális és szimbolikus tartalma 'cselekvéscentrikus' irányt vett, ami 'diskurzív szerkezetátalakításban' nyilvánul meg: létrehoznak, formálnak és megváltoztatnak 'kognitív struktúrákat', 'elbeszélésmodelleket', 'tabukat', így a 'valóság a cselekvés célja és produktuma lesz', miáltal a 'valóság' felépítésében egy 'kétértelműség' válik dominánssá” (11. old.). Ezért immár a világalakító víziók és a cselekvé-

sek aktor- vagy intézményelmélete olyan kognitív tudáskonstrukcióvá lesz, melynek kérdésfelvetése redukálódik (Becket idézve): „hogyan (re)produkáljuk diskurzív eszközökkel a 'valóságot' önmagában. A válaszok aszerint különböznek, hogy 'több vagy kevesebb valóság van birtokukban'”. Pászka itt rámutat Beck s mögötte Mary Douglas és Aron Wildavsky veszélykultúra-fogalmára, „mely szerint *'nem volt lényeges különbség az őskor és a fejlett civilizációk veszélyei között'*”. A kérdés ilyenén megközelítése Beck szerint „*rávilágít egy szociológiára (annak hibájára), amely mindent társadalmi kérdésre redukál, és figyelmen kívül hagyja a kockázatok immaterialitását (társadalmi inszcenárió) és a materiális jellegét (fizikai változás, pusztítás) is-is jellegét'*”. Ezzel azonban „láthatóan az ökológiai diskurzus konstruktivista vonulata, a természetrombolás mentén kibontakozó 'világmegváltó' tudáskonstrukciókban lehorgonyzott. Valóságképe konstruált, így a duális világkép meghaladását célzó 'is-is' relációt Beck a 'valóság' egy újabb fogalmával semlegesíti. A valóság 'önmaga', mint megjegyzi, ember(ek) cselekvése, cselekvési struktúrák, cselekvési rutinok, észlelési minták stb. összeszővődéseiben valósul meg, illetve alakul át. Következésképpen az emberi cselekvésen kívül eső valóságot – materiális és szimbolikus értelemben egyaránt – nehéz elképzelni. Ha ez így van, akkor a valóság 'önmagában' nem létezik, csak azáltal, ha az ember létrehozza, megalkotja, valamilyen materiális és immateriális formában megjeleníti. Más szóval a diskurzív szerkezetátalakításnak is a valóságot valamiből, valamiért létre kell hoznia. Beck is a valóságot társas világgal azonosítja, s a valóság 'önmaga' ebből felépített, megalkotott. Valóságfogalmában a természet, a társas valóság létének fizikai-tárgyi feltételei csupán mint (természet-)rombolás objektuma van jelen. A nehézség ott kezdődik, hogyha ragaszkodunk a valóság egy olyan megközelítéséhez, ahol a valóság önmagában a cselekvés értelmében vett valóság, társadalmilag felépített, és a természet csak az adottság értelmében vett valóság, akkor eltávolodunk annak beismerésétől, hogy a természet akárcsak az ember az ökoszisztéma cselekvő része. A kérdés tehát az, hogyha felszámoljuk a természet és társadalom dualizmusát, s elismerjük a kettő kölcsönhatását, akkor továbbra is a társas cselekvés, a társas interakció, a célracionális cselekvés stb. fogalmai alkalmasak-e az emberi és nem emberi viszonyok megértő értelmezésében?” (10–12. old.)

Pászka egész könyve valahol az univerzális, mélyen és szélesen historikus, ugyanakkor állandó változandóságában is roppant nehezen megragadható folyamatszerűségek, ciklusok, értelmezések és narratívák lankái közötti evickelés. Sikeres, sőt látványos vadvízi kaland ez, melyben a zuhatagok és kövek hullámvetése nemcsak adaptációs stratégiát kíván meg a mindenkori társadalmi aktoroktól, hanem magától az értelmező pillantásától, az elbeszélő narrációjától is. Ugyanis a történetmondást a beszédeseményeken át vezeti, a tudomány paradigmáit a megérthetőségek mellett a szóbelivé tétel és elemezhetőség tesztjének is aláveti „az antropológiai állandót” keresve. „A beszédesemények tehát azoknak a szimbolikus formáknak a rendszere, amely által a közösségek és tagjaik értelmezik és teremtik történelmüket. A beszéd egyetemes és sajátos funkciói nem a roppant változatosság tagadását jelentik, hanem azt, hogy miközben partikuláris értelemben kulturálisan meghatározott szabályokat követ, általános értelemben mindenütt és mindenhol életre kel és szimbólumokban ölt alakot. A tapasztalatok konstrukciós jellege a nyelvből mint szimbólumalkotó és -hordozó antropológiai állandóból származik. Vagyis a nyelv emberi lényünk, létünk lényege, amely kommunikatív cselekvésben alakult ki, az tartja fenn, alapjában az emberré válás, az antroposzociogenézis alapja. A nyelv szimbólumfunkciója teremt rendet a körülöttünk lévő összevisszaságban, a szimbólum a rendet jelentéssel ruházza fel. Más

szóval: a szimbólumok a jelentéskeresés eszközei vagy termékei, amelyek értékekkel és érzelmekkel terheltek. Röviden: maga a rend, amely szimbólumokban jut kifejezésre, kulturálisan szabályozott emberi konstrukció. Azonban a szimbólumok nem dolgokat, hanem a fogalmakat jelentik, vagyis Ernst Cassirer megfogalmazásában a szimbólum az, ami telítetté válik jelentéssel. A szavak pedig a fogalmakat érintő viselkedésre készítetnek bennünket. Egy szimbólumnak közösségi jelentése van, amelyet kommunikálni lehet, ezek a jelentések az adott társadalom kultúrájában és a hagyományában gyökereznek, s a társadalom egységének és differenciálódásának mértéke szerint változnak. A kultúra és a hagyomány befogadása változó, így a szimbólum jelentése használatának itt és most kontextusától meghatározott, konkrét helyzetben nyeri jelentését, sőt a szimbólum jelentése minden használattal változik és gazdagodik. Ami számunkra fontos, hogy a szimbólumok az egyéni és közösségi cselekedeteket, viselkedéseket formálják, s a szimbólumokat maguk a hagyományok, a történelmi, a nyelvi és a szociális szükségletek alakítják, amelyek minden társadalomban kontextusfüggők. Következésképpen, a szimbólum és használatának módja szociokulturálisan meghatározott. A társadalomtudományok, függetlenül attól, hogy 'szövegálapúnak' vagy egyébnek nevezzük, továbbra is hermeneutikai alapokon képzelhetők el" (203–205. old.).

Nem redukálni, csupán a szövegfolyamból kiemelt cseppnyi mintákat látható „keretbe” rakni próbálom, mikor a megismerés, értelmezés, általánosítás, specifikálás mint beszédcselekvési megoldás sikerét értékelem Pászka munkájában. Ez szükségképpen el kell, hogy gondolkodtasson bennünket, amikor annak képzetével élünk, hogy társadalomtudományt művelünk, megértést termelünk, megismerő rutinokkal élünk. Ez a szerzői hermeneutikai pozíció a Ricoeur aspektusban is „több mint kétséges, hiszen a beszéd etnográfiaja, mint láttuk, a mindennapi beszédcselekvés egyszerűbb formáit próbálta fogalmilag rögzíteni, s az összetettebb formákat nem érintette, ennek ellenére közelebb visz Ricoeur szemantikai belátásainak hermeneutikai alkalmazásához. A spontaneitás, önkényesség mellett azonban a személyiség egész státusát áthatja, átszövi a környezetéhez való verbális és nem verbális igazodás, megfelelés. Függetlenül attól, hogy egy szerencsésebb vagy egy szerencsétlenebb embercsoporthoz tartozunk, a csoport elvárásokat támaszt, igazodási mintákat nyújt, amelyek óhatatlanul megjelennek közléseinkben, abban, ahogyan a szavakat használjuk, amelyek végeredményben személyiségünk egészének értékelésére utaló jelek. Más szóval: a nyelv funkciója a nyelvet használók szándékaiban és hatásaiban, a szándékolt és nem szándékolt beszédcselekvésben érhetőek tetten, amit két nyelvi adottságban jelölnek meg: a szemantikaiban és a szintaktikaiban. A szemantika kulcsa a hogyan értés, a szintaxis pedig a logikai és nyelvtani műveletekkel foglalkozik...” (203. old.).

Pászka Imre beszédcselekvése kiadós értelmezési feladat, s mint szemantikai állandót ezután már megkerülhetetlenül figyelembe kell vennünk, ha társas világ(ok) környezetének elemzésébe fognánk a jövőben. A kötet végére emelt Dimitrie Gusti-tanulmány ennek már részben mintája, példája is, de perszonalisra szűkíti a tudományos életvilágok funkcionális működésrendjébe illeszkedő kutató komplex szociálpszichológiai-tudománytörténeti, hermeneutikai oeuvre-jét. Erre a sorsra determinált Pászka új könyve is – mint jelenkori társas világunk be-szédeseménye a majdani sorsesemények meghatározó részévé válhat, jó eséllyel.